

YOSHLAR TOMONIDAN SODIR ETILADIGAN HUQUQBUZARLIKLAR PROFILAKTIKASI BO`YICHA HAMKORLIK MASALALARI

Komiljonov Shoxruxmirzo Qodirjon o'g'li
O'zbekiston Respublikasi jamoat xavfsizligi
Universiteti mustaqil izlanuvchisi

Annotatsiya. Ushbu maqolada maktablar, huquqni muhofaza qilish organlari, ijtimoiy xizmatlar va jamoat tashkilotlari kabi turli muassasalarning rollariga e'tibor qaratib, yoshlar tomonidan sodir etilgan huquqbuzarliklarning oldini olishda hamkorlik masalalari ko'rib chiqilgan. Bu voyaga etmaganlarning huquqbuzarligiga hissa qo'shadigan omillarni hal qilishda, samarali strategiyalar, muammolar va fanlararo harakatlarning ta'sirini ta'kidlashda hamkorlikdagi yondashuvning muhimligini ta'kidlaydi.

Kalit so'zlar: Hamkorlik, voyaga etmaganlar huquqbuzarligi, oldini olish, huquqni muhofaza qilish, ijtimoiy xizmatlar, ta'lim, yoshlarni rehabilitatsiya qilish, jamoatchilikni jalb qilish, fanlararo yondashuv.

Davlatimiz yoshlar masalasini davlat siyosati darajasiga ko'tarib, bugungi kunda aholining yoshlar qatlamiga oid islohotlarni to'la-to'kis amalga oshirib kelmoqda. Yoshlarni har tomonlama qo'llab-quvvatlash, ularning huquq va erkinliklarini ta'minlash, yoshlarga oid qonun hujjatlarini takomillashtirish kabi vazifalar bilan bir qatorda voyaga yetmaganlar huquqbuzarligining oldini olish masalasi ham dolzarb vazifalar qatoridan joy oldi. Huquqbuzarliklarning oqibati bilan emas, balki uning kelib chiqishi sabablarini aniqlash profilaktika ishlarini olib borishning samaradorligini oshirishga asos bo'ladi.

Yoshlarni jinoiy faoliyatga jalb qilish butun dunyoda tobora ko'proq tashvish uyg'otmoqda. Voyaga etmaganlarning huquqbuzarligi nafaqat huquqbuzarlarga, balki ularning oilalari, jamoalari va umuman jamiyatlariga ham ta'sir qiladi. Bunday huquqbuzarliklarning oldini olish turli manfaatdor tomonlarning sa'y-harakatlarini o'z ichiga olgan kompleks yondashuvni talab qiladi. Bularga huquqni muhofaza qilish idoralari, ta'lim muassasalari, ijtimoiy xizmatlar, jamoat guruhlari va huquqiy tizimlar kiradi, ularning barchasi asosiy sabablarni aniqlash va xavflarni kamaytirish uchun erta aralashish uchun birgalikda ishlaydi. Ushbu muassasalar o'rtasida samarali hamkorlik yosh huquqbuzarlarning oldini olish va rehabilitatsiyasini ta'minlash uchun juda muhimdir.

Voyaga etmaganlar jinoyatchiligining murakkabligi profilaktika strategiyasi nafaqat bevosita huquqiy oqibatlarni, balki huquqbuzarlik xatti-harakatlariga yordam beradigan ijtimoiy, psixologik va iqtisodiy omillarni ham hal qilishni talab qiladi.

Ushbu maqolada voyaga etmaganlar huquqbuzarliklarining oldini olishda ushbu muassasalar o'rtasidagi hamkorlikning ahamiyati ko'rib chiqiladi va bunday hamkorlik usullari va natijalari o'rganiladi.

Yoshlar tomonidan sodir etilayotgan huquqbuzarliklarning oldini olish jamiyatning turli sohalarida ko'p qirrali hamkorlikni talab qiladigan murakkab masaladir. Hamkorlikning asosiy yo'nalishlaridan ba'zilari:

Huquqni muhofaza qilish va ijtimoiy xizmatlar o'rtasidagi hamkorlik:

- Politsiya va yoshlar xizmatlari: politsiya xavf ostida bo'lgan shaxslarni erta aniqlash uchun yoshlar xizmatlari bilan yaqindan hamkorlik qilishi mumkin. Ijtimoiy ishchilar, maslahatchilar va sinov xodimlari yoshlarni qo'llab-quvvatlashda, ularga jinoiy xatti-harakatlardan uzoq turishda yordam berishda muhim rol o'ynaydi.

- Oilani jalb qilish: ota-onalar va vasiylar bilan hamkorlik uyda xulq-atvor muammolarini hal qilish va yoshlarni qo'llab-quvvatlash tizimi mavjudligini ta'minlash uchun juda muhimdir.

Ta'lim Tizimini Jalb Qilish:

- Maktablar voyaga etmaganlar jinoyatlarining oldini olishda hal qiluvchi rol o'ynaydi. O'qituvchilar va maktab ma'murlari huquqni muhofaza qilish organlari va ijtimoiy xizmatlar bilan birgalikda o'quvchilarda jinoiy xatti-harakatlarning ogohlantiruvchi belgilarini, masalan, yomon akademik ko'rsatkichlar, giyohvand moddalarni suiiste'mol qilish yoki xulq-atvor muammolarini aniqlash uchun ishlashlari kerak.

- Yoshlarga jinoyatchilik oqibatlarini, nizolarni hal qilish va ijtimoiy javobgarlik to'g'risida ma'lumot beradigan dasturlar jinoiy xatti-harakatlar bilan shug'ullanish ehtimolini kamaytirishga yordam beradi.

Jamiyat va yoshlar tashkilotlari:

- Mahalliy jamoalar, yoshlar klublari va sport tashkilotlari yoshlarga jinoiy faoliyatga alternativa berishlari mumkin. Mentorlik dasturlari, maktabdan keyingi tadbirlar va xavfsiz joylar ijobiy sotsializatsiya va mahoratni oshirish uchun xizmat qilishi mumkin.

- Yoshlarni rivojlantirishga yo'naltirilgan nodavlat tashkilotlar (NNT), shuningdek, yosh huquqbuzarlarga maslahat berish, kasbga yo'naltirish va rehabilitatsiya kabi xizmatlarni taklif qilishlari mumkin.

Psixologik va hissiy yordam:

- Ko'plab yosh jinoyatchilar psixologik travma, hissiy muammolar yoki ijtimoiy-iqtisodiy muammolardan aziyat chekmoqda. Psixologlar va psixiatrlar bilan hamkorlik orqali ruhiy salomatlik muammolarini hal qilish jinoiy xatti-harakatlarning oldini olishda asosiy rol o'ynashi mumkin.

- Ruhiy salomatlikka qaratilgan erta aralashuv dasturlari yoshlarga jinoiy harakatlarda namoyon bo'lishidan oldin g'azab, tashvish va depressiya kabi

muammolarni hal qilishga yordam beradi.

Qonunchilik va siyosat asoslari:

- Hukumatlar nafaqat yosh huquqbuzarlarni jazolaydigan, balki reabilitatsiyani ta'kidlaydigan qonunlar va siyosat yaratishi kerak. Voyaga etmaganlar uchun Adliya tizimlari yosh huquqbuzarlarni faqat ularni jazolashdan ko'ra, jamiyatga qayta integratsiyalashga e'tibor qaratishlari kerak.

- Voyaga etmaganlar uchun Adliya idoralari, huquqni muhofaza qilish organlari, ta'lim va ijtimoiy xizmatlar kabi davlat organlari o'rtasida muvofiqlashtirish yoshlar jinoyatchiligining oldini olish bo'yicha samarali siyosatni ishlab chiqishda muhim ahamiyatga ega.

Jamoatchilikni Xabardor Qilish Kampaniyalari:

- Yoshlar jinoyatchiligiga olib keladigan omillar va turli sohalar o'rtasidagi hamkorlikning ahamiyati to'g'risida aholining xabardorligini oshirish profilaktika choralari qo'llab-quvvatlashga yordam beradi.

- Mahallani tomosha qilish dasturlari yoki yoshlar ta'limi kampaniyalari kabi jamoatchilikni jalb qilish tashabbuslari yoshlar huquqbuzarlari atrofidagi stigmani kamaytirishga yordam beradi va jamiyatning jinoyatchilikning oldini olishda faolroq ishtirokini rag'batlantiradi.

Yoshlar tomonidan sodir etilgan huquqbuzarliklarning oldini olish oilalar, maktablar, huquqni muhofaza qilish organlari, ijtimoiy xizmatlar va jamoalar o'rtasidagi hamkorlikni o'z ichiga olgan yaxlit yondashuvni talab qiladi. Ushbu jamoaviy harakat yoshlarga yaxshiroq tanlov qilishga va jinoyatchilik tsikliga tushib qolmaslikka yordam beradi.

Ayrim tadqiqotchilar nisbatan shunga yaqin qarashlarni ilgari surgan. Jumladan, Sh.A.Ganiyevning ta'kidlashicha, axloqiy huquqbuzarliklar profilaktikasi quyidagicha:

- 1) umumiy profilaktika;
- 2) maxsus profilaktika;
- 3) individual profilaktika.

Shu o'rinda huquqbuzarliklar profilaktikasi obyektlarining mazmun-mohiyatiga qisqacha to'xtalib o'tamiz. Profilaktik ta'sir ko'rsatish chora-tadbirlari yo'naltirilgan salbiy hodisa va jarayonlar hamda shaxslar huquqbuzarliklar profilaktikasining obyektlari hisoblanadi. Huquqbuzarliklar profilaktikasi obyektlari:

a) profilaktik ta'sir ko'rsatish chora-tadbirlari yo'naltirilgan salbiy hodisa va jarayonlarga ko'ra:

b) g'ayriijtimoiy xulq-atvor, huquqbuzarlik, huquqbuzarliklarning sodir etilishi sabablari va ularga imkon berayotgan shart-sharoitlarga;

d) profilaktik ta'sir ko'rsatish chora-tadbirlari yo'naltirilgan shaxslar doirasiga ko'ra: fuqarolar, g'ayriijtimoiy xulq-atvorli shaxslar, huquqbuzarlik sodir etgan, shu

jumladan, ilgari sudlangan va ozodlikdan mahrum etish joylaridan ozod qilingan shaxslar, huquqbuzarliklar sodir etishga moyil bo'lgan shaxslar, huquqbuzarlikdan jabrlanuvchilar, huquqbuzarlikdan jabrlanish ehtimoli holatida bo'lgan shaxslarga tasniflanadi.

Tadqiq qilinayotgan masalalar nuqtayi nazaridan keltirilgan fikrlarni umumlashtirib, shunday xulosaga kelish mumkin:

1) yoshlar o'rtasida huquqbuzarliklar profilaktikasi quyidagi mezon asosida turlarga ajratiladi: profilaktik ta'sir ko'rsatish obyektlarining xususiyati bo'yicha;

2) profilaktik ta'sir ko'rsatish obyektlarining xususiyati bo'yicha yoshlar o'rtasida huquqbuzarliklar profilaktikasi kriminologik va viktimologik profilaktikaga ajratiladi.

Ta'lim tizimida voyaga yetmaganlar huquqbuzarligi profilaktikasi borasida ijtimoiy pedagogika sohasi maxsus yo'nalish sifatida rivojlanmoqda. Jamiyatning ijtimoiy-pedagog kadrlarga ehtiyoji o'rganilib, ular ishlashi kerak bo'lgan tegishli ish joylarini belgilandi:

- maktabgacha ta'lim (bolalar bog'chalarida, bolalarni maktabgacha o'qitish muassasalarida, maktabga tayyorgarlik sinflarida va hokazolarda bolalarni parvarish qilish, tarbiyalash va o'qitish);

- yoshlar bilan ishlash (ta'lim, uni qo'llab-quvvatlash, bo'sh vaqtni tashkil etish, uy vazifalarini tayyorlash bo'yicha maslahatlar, yosh avlodga kasbga yo'naltirishda yordam berish, yoshlar klublari bilan ishlash va boshqalar);

- bolalar uylari va bolalar uylarida ta'lim olish (ta'lim, uni qo'llab-quvvatlash, oilaviy ta'limga yaqin sharoitlar yaratish, mustaqillikni rivojlantirish va boshqalar);

- kattalar ta'limining shakllari, mazmuni va usullari (kasb-hunar ta'limi va ta'lim, korxonalaridagi ijtimoiy ishlar, o'z-o'ziga yordam tashkiloti, oilaviy maslahat va boshqalar);

- oilaga ijtimoiy va ma'rifiy yordam (konsultatsiyalar, kundalik muammolarni hal qilishda yordam, oilani qo'llab-quvvatlash bo'yicha tadbirlar);

- maktabdagi ijtimoiy ish. Ijtimoiylashuv va shaxsni shakllantirishda ta'lim tizimidagi ijtimoiy ish tobora muhim ahamiyat kasb etmoqda.

Jamiyatning barcha bolalarga to'laqonli ta'lim bera olish qobiliyati - bu jamiyatning ijtimoiy sog'lomligining ko'rsatkichi va uning barqaror rivojlanishining zaruriy shartidir. Zamonaviy jamiyatning o'zgaruvchan sharoitida faqat mustahkam ta'lim insonga o'z mavjudligini ta'minlashga va ijtimoiy, kundalik, kasbiy, mehnat va ijtimoiy funksiyalarni bajarishga imkon beradi. Bugun to'laqonli (boshlang'ich, o'rta, kasb-hunar) ta'lim olish imkoniyatidan mahrum bo'lgan kishi ertaga o'zini o'zi ta'minlay olmaydiganlar qatoriga qo'shilib, jamiyatning boqimandasiga aylanishi mumkin.

Xulosa:

Yoshlar tomonidan sodir etilgan huquqbuzarliklarning oldini olish maktablar, huquqni muhofaza qilish organlari, ijtimoiy xizmatlar va jamoatchilik o'rtasidagi hamkorlikni o'z ichiga olgan ko'p qirrali yondashuvni talab qiladi. Samarali hamkorlik erta aralashuvga, jinoyatchilik darajasining pasayishiga va xavf ostida bo'lgan yoshlar uchun yaxshi natijalarga olib kelishi mumkin.

Biroq, ayniqsa, aloqa, muvofiqlashtirish va resurslarni taqsimlashda muhim muammolar mavjud. Ushbu to'siqlarni bartaraf etish uchun idoralararo hamkorlikni rivojlantirish, ma'lumotlar almashishni yaxshilash va profilaktika dasturlarini etarli darajada moliyalashtirishni ta'minlaydigan siyosat ustuvor bo'lishi kerak.

Rasmiy aloqa kanallarini yaratish: agentliklar xavf ostida bo'lgan yoshlar haqidagi ma'lumotlarni o'z vaqtida va xavfsiz tarzda bo'lishishini ta'minlash uchun rasmiy aloqa protokollarini ishlab chiqishlari kerak.

Jamiyatga asoslangan dasturlarni targ'ib qilish: mahalliy jamoalarni yoshlarni jalb qilishda yordam berish va jinoiy ishtirok etish xavfini kamaytirish uchun murabbiylik, maktabdan keyingi va kasb-hunar dasturlarini ishlab chiqishga undash kerak.

Profilaktika dasturlarini moliyalashtirishni ko'paytirish: hukumat va mahalliy hokimiyat organlari maktablar, huquqni muhofaza qilish organlari va ijtimoiy xizmatlar o'rtasidagi hamkorlikni qo'llab-quvvatlash uchun profilaktika dasturlariga, ayniqsa yuqori xavfli hududlarda ko'proq mablag ' ajratishi kerak.

Mutaxassislar uchun treninglar o'tkazish: maktablar, huquqni muhofaza qilish organlari va ijtimoiy xizmatlarning mutaxassislari samarali hamkorlik strategiyalari va huquqbuzarlikning dastlabki belgilarini aniqlash bo'yicha muntazam ravishda o'qitilishi kerak.

Davlat-xususiy sheriklikni rivojlantirish: davlat muassasalaridan tashqari, xususiy tashkilotlar, shu jumladan korxonalar va notijorat tashkilotlar, voyaga etmaganlar jinoyatlarining oldini olish harakatlariga, ayniqsa murabbiylik va ish o'rgatish dasturlari orqali o'z hissalarini qo'shishlari kerak.

Ushbu muammolarni hal qilish orqali jamiyatlar yoshlar uchun xavfsizroq muhit yaratishi va voyaga etmaganlarning huquqbuzarliklarini kamaytirishi mumkin.

Adabiyotlar:

1. Sh.M. Mirziyoyev. 2017-yil 4-mart kuni qabul qilingan —Huquqbuzarliklar profilaktikasi va jinoyatchilikka qarshi kurashish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risidagi 2833- sonli Prezident qarori. <https://lex.uz/docs/3141186>

2. O'zbekiston Respublikasining 2010-yil 29-sentabrdagi —Voyaga yetmaganlar o'rtasida nazoratsizlik va huquqbuzarliklarning profilaktikasi to'g'risidagi qonunning

8-moddasi. O‘zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to‘plami.-T.,2010.,- №39.

3. Костекова К.А. «Роль социального педагога в профилактике правонарушений в подростковой среде». <https://infourok.ru/rol-socialnogo-pedagoga-v-profilaktike-pravonarusheniy-v-podrostkovoy-srede-3776595.html>

4. Старцева-Тарасова Валерия Ивановна. Социальная работа общеобразовательной школы как средство профилактики правонарушений подростков. Ставропол-2005.